

Rondleiding voor personen met een visuele beperking

Infobundel voor de begeleidende Plantentuingids

De Plantentuin heeft gekozen voor een rondleiding, een begeleiding van personen met visuele beperkingen doorheen de collecties. Veel tuinen hebben in het verleden gekozen voor een blindentuin, braillepanelen of blindetegels. Na rijp beraad en raadpleging van de ervaringsdeskundigen, koos de Nationale Plantentuin niet voor deze mooi ogende, maar dure investeringen omdat:

1. Uiterst weinig personen met visuele beperkingen er op hun eentje op uit trekken om een Plantentuin te gaan verkennen en zeker niet één van 92 ha.
2. Braillepanelen veel plaats vergen, zeker als je ze in meerdere talen wenst aan te bieden en slechts beperkt gebruikt worden (niet iedereen kan braille!).
3. Ervaringen overal in binnen- en buitenland hebben getoond dat de blindentuin niet goed werd bijgesnoeid, er altijd wel planten ontbraken of tuingereedschap rondslingerde.
4. Een begeleiding altijd up-to-date en op maat is. Als er highlights zijn zal de begeleider die zeker mee betrekken, als er werken zijn of stukken niet toegankelijk zullen die gemeden worden, als er een specifieke vraag is, kan daar op ingepikt worden.

Inhoudstafel

1. Wat verstaat men onder visuele beperkingen
 - Oorzaken
 - Definities
 - Verschillende vormen
2. Algemene handelingen met blinden en slechtzienden, waar moet ik op letten?
3. Eigenlijke rondleiding
 - Start
 - Mediterrane Kas (I)
 - Mabundu (J)
 - Kas met de Reuzenwaterlelies (K)
 - Moesson- & Savannekas (M)
 - Tropisch Regenwoudkas (C-G)
 - Droogtekas (L)
 - Kas van het Verre Oosten (A)
4. Nog enkele nuttige tips voor de rondleiding

1. Wat verstaat men onder Visuele Beperkingen

In de meeste industrielanden is ongeveer 2% van de bevolking blind of slechtziend (minstens 1 persoon op de 100 is slechtziende en 1 op 1000 volledig blind). Voor ons land betekent dat dus meer dan 200 000 personen. Het gaat over mensen van alle mogelijke klassen en over kinderen zowel als volwassenen. In de ontwikkelingslanden ligt dit percentage waarschijnlijk veel hoger maar men heeft er weinig cijfermateriaal over.

Oorzaken van slechtziendheid

Met de vergrijzing van de bevolking, zijn heel wat aandoeningen die leeftijdsgebonden zijn, veel frequenter geworden. Maar andere oorzaken van slechtziendheid zijn bijvoorbeeld hersenbloeding, ongeval (vb. met chemische stoffen), diabetes, erfelijke aandoeningen (retinitis pigmentosa), infecties (mazelen, herpes, rode hond, toxoplasmose, ...). Sommige aandoeningen zijn aangeboren anderen niet; sommige evolueren, anderen niet. Niet enkel oogaandoeningen kunnen oorzaak zijn, ook problemen met de oogspieren of de hersenen (visueel geheugen) kunnen aan de basis van visuele beperkingen liggen.

Definities

- Gezichtsscherpte: mate waarin iemand details scherp kan zien
- Breuk: vb $1/10$ -> betekent dat pas op 1m afstand zichtbaar wordt wat een normaal ziende op 10 m ziet
- Gezichtsveld: Wat je van de omgeving kunt zien als je recht voor je uitkijkt. Bij normaal zienden is dit ongeveer 180° .
- Blind: Gezichtsscherpte: $01/10$ of minder of Gezichtsveld: 20° of minder of Helemaal geen verschil tussen licht en donker. Soms heeft een blinde dus nog een zekere vorm van visuele waarneming maar dat is niet altijd een hulp, zelfs integendeel.
- Slechtziend: Gezichtsscherpte: $3/10$ of minder of Gezichtsveld 40° of minder (*met bril of lenzen*)
- Bijziend of verziend is niet slechtziend want dit kan gecorrigeerd worden met bril of lenzen.
- Kleurenblind is wel slechtziend want dit kan niet gecorrigeerd worden.

Verskillende vormen, de ene aandoening is de andere niet

- Verminderde gezichtsscherpte
- Defecten in gezichtsveld: verstoord perifeer gezichtsveld – indien er maar 10° of minder overblijft spreekt men over kokerzicht of tunnelzicht
 - Verstoord centraal gezichtsveld
 - Halfzijdig gezichtsveld
 - Vlekken op het netvlies o.a. door diabetische retinopathie of maculadegeneratie
- Kleurzinstoornissen -> bepaalde kleuren niet correct kunnen zien vb.: kleurenblind = erfelijke afwijking (1 op 25 mannen – 1 op 250 vrouwen) - meest voorkomende vorm rood-groen (daltonisme)
- Lichtschuwheid (fotofobie) -> vlug verblind
- Nachtblindheid -> gestoorde donkeradaptatie
- Er bestaan nog vele andere vormen of variaties van slechtziendheid ook combinaties van vormen zijn mogelijk
- Belichting, weersomstandigheden, vermoeidheid kunnen (soms in sterke mate) de performantie of het gezichtsvermogen beïnvloeden.

Het is zeer belangrijk een notie te hebben van deze aandoeningen en hun gevolgen om een optimale begeleiding te kunnen geven aan personen met visuele beperkingen. Er bestaat zeer goede literatuur over vb. het boek 'Ongeziene rijkdom' maar om zich een goed beeld te kunnen vormen is het aangeraden om aan een ervaringsmoment deel te nemen; vele organisaties helpen daarbij met een set brillen die het resultaat van de aandoening min of meer evoceren.

2. Algemene handelingen met blinden en slechtzienden, waar moet ik op letten?

- Neem geen te grote groepen. Er werd door de blindenorganisaties vastgesteld dat het maximum aantal deelnemers aan een rondleiding liefst niet te hoog oploopt (max. 8) om de deelnemers er allemaal optimaal bij te betrekken.
- Spreek langzaam en duidelijk. Een verbale beschrijving volgen vraagt grote intellectuele inspanning: langzaam en duidelijk spreken is de boodschap maar je mag ook weer niet te betuttelend overkomen.
- Beperk je bewegingen en lichaamstaal. Blinden zien dat niet maar voor slechtzienden kunnen gesticulaties verwarrend zijn.
- Stel regelmatig vragen om er alle deelnemers bij te betrekken.
- Waar erover dat deelnemers niet door elkaar beginnen praten of rumoerig worden terwijl iemand iets betast want dat is storend.
- Let er op dat ziende begeleiders discreet blijven. Als ze dat niet kunnen, kan je vragen om zich om te keren zodat ze met de rug naar de plant staan en dus in dezelfde visuele situatie als de niet-zienden.
- Tracht andere luidruchtige groepen te ontwijken of maak deze er vriendelijk attent op dat ze storen, vergeet niet dat blinden veel gevoeliger zijn voor lawaai of rumoer.
- Hou rekening met de vermoeidheid. Vergeet niet dat personen met visuele beperkingen voortdurend ook alle informatie moeten ineen puzzelen.
- Hou het kort, beperk je tot de essentie als je wil dat een maximum aan informatie wordt opgenomen.
- Doe niet heel de uitleg in één trek door, las sequenties in. Vb als je in een kas binnenkomt, laat dan eerst het klimaat ervaren, leg dan kort uit wat in een normale rondleiding gezegd wordt, laat dan de betreffende reliëfkaart voelen en geef daarna de uitleg over de opbouw van de kas. Verplaats je dan even en betast daar iets en geef er verder uitleg over.
- Blijf bij het hoofdonderwerp. Als je een olijfbom beschrijft, dwaal dan niet af naar de olijfolie, maar ga over tot het betasten. De olijfolie kan daarna aan bod komen.
- Gebruik het vraaggesprek (vraag-antwoord). Als je mensen vragen stelt, voelen ze zich betrokken. Let er op dat je relevante en makkelijke vragen stelt en dat niet iedereen tegelijk antwoord?
- Vervang lichaamstaal, gelaatsuitdrukkingen en oogcontact door intonaties, je stem moet boeiend worden. Zorg ervoor dat het geen monotone, saaie litanie wordt. Een te eentonige stem zal door het publiek niet opgenomen worden. Een tip: heb je problemen om het gesticuleren te beperken, hou dan je handen op je rug.
- Verwittig een blinde steeds wat je gaat doen vb. zijn hand aanraken om die naar een te betasten voorwerp te leiden, iets in zijn hand geven, ... Je mag ook laten raden wat hij gaat betasten, maar zeg het dan op voorhand dat dat de bedoeling is.
- Wissel af: korte uitleg van max 5 à 7 min laten afwisselen met andere handelingen.

3 De rondleiding

Geef de bezoekers een warm onthaal en vang hen op, niet aan de poort van de Hoofdingang, maar al aan de bushalte, of aan de parking. Een fluohesje of witte of opvallend gekleurde kleding helpt

De eigenlijke verwelcoming kan doorgaan aan het begin van de Eredreef. De mensen eerst even aanspreken, vragen of de reis vlot verlopen is, even helpen de formaliteiten aan de kassa af te handelen en op een informele, vriendelijke manier kennis maken met als doel de beperking van iedereen te identificeren. Schets kort het verloop van het bezoek, geef een korte! uitleg over het Domein en de instelling. Een beschrijving van het omringende mag ook ter situering.

Als je dan samen op weg gaat zijn er meerdere mogelijkheden, trouwens aan te passen aan weer en seizoen. Met mensen die visuele beperkingen hebben, moet je er op letten dat je vlakke, niet modderige paden uitkiest. Je kan bijvoorbeeld naar het Herbariumgebouw wandelen waar er ook een toilet ter beschikking is. In die buurt kan je over het wetenschappelijk onderzoek en de taken van de Plantentuin spreken.

Als je via de personeelsparking wandelt, let dan op met de voertuigen en neem de elektronische sleutel (button) mee indien je gebruik wil maken van de toiletten in de gang van het Van-Heurckauditorium.

Op vraag zet de educatieve dienst daar een maquette klaar van het Plantenpaleis zodat de vorm al eens kan afgetast worden. Indien mogelijk zullen ze de maquette in de inkom van het Plantenpaleis plaatsten omdat dat relevanter is.

Bij het Plantenpaleis: eerste stop om omgeving en inplanting weer te geven. Kan bij slecht weer ook binnen in de eerste kas.

Voor de rondleiding werd de nadruk gelegd op het Plantenpaleis en de verschillende klimaten waaruit onze planten afkomstig zijn. Dit is het meest unieke aan de Plantentuin en dit kunnen blinden en slechtzienden waarschijnlijk nergens anders in ons land ervaren. Het kan bovendien onder alle weersomstandigheden plaatsvinden. Uiteraard als er vraag is naar bepaalde planten uit de openluchtcollecties, kan daar op in gegaan worden in de mate van het mogelijke. Omdat sommige planten er niet heel het jaar op hun best bij staan werden per kas meer dan 2 voorbeelden aangehaald. Aan de gids om te kiezen.

Bij het binnenkomen in een serre kan je vragen naar wat men ruikt, voelt qua temperatuur en luchtvochtigheid.

De Mediterrane Kas (Serre I) heeft een typische, kruidige geur, door de vele aromatische planten die er groeien. Als de ventilatoren aanstaan, kan je de 'mistral' voelen. Je mag de ventilatoren even (laten) uitzetten indien ze storen. Een wandeling door de kas kan een idee geven van de grootte, hoe ze ingericht is, welk type van planten er groeien. Vergeet ook niet om het substraat van de planten en de vloerbekleding waarop we stappen te benoemen. Je kan op de reliëfkaart laten voelen waar zich de Mediterrane gebieden van de wereld bevinden. Na een wandeling door de kas, kan je bij het terugkeren, richting Mabundu, blijven stilstaan bij enkele, zorgvuldig uitgekozen planten. Er groeien in deze kas heel wat planten met harde, kleine blaadjes zoals tal van Kaapse dopheidesoorten (*Erica*), ook heel wat planten met sterk geurende etherische olie (rozemarijn, *Helicrisum*, ...). Als je een blinde aanraakt (vb. om zijn hand tot bij het te betasten voorwerp te leiden) vergeet dan niet om hem/haar altijd op voorhand te verwittigen en ook wat hij gaat betasten te benoemen.

De olijfbom en de kurkeik zijn twee voorbeelden die je kan gebruiken om uitleg te geven over een volledige plant. Het is heel belangrijk stapsgewijs te werk te gaan op een consequente manier, vb. beginnen met de algemene omvang en voor de detaillering bij de wortels beginnen, nadien de stam en schors die kan betast worden en daarna pas de blaadjes, de bloemen, de vruchten. Tip, zorg dat je olijf of wijnkurk op zak hebt om te laten voelen om het verhaal af te ronden.

Mabundu (Serre J)

In Mabundu voel je onmiddellijk het verschil qua luchtvochtigheid en temperatuur. Ga in deze kas niet alle planten benoemen, want dan duurt het veel te lang. Het kan bijvoorbeeld wel nuttig zijn om een bananenplant eens te betasten omdat het een link geeft met het dagelijks leven: een bananentros thuis of in de winkel is altijd slechts een stukje van de hele tros die hier gevoeld kan worden. Let op als je over gekko's of andere dieren begint te vertellen dat blinde mensen niet bang worden omdat ze niet kunnen inschatten of en waar die dieren zitten.

Ga op dezelfde manier te werk als in de vorige kas; klimaat laten ervaren, verschillen tussen tropisch klimaat en mediterraan klimaat; vochtigheid, temperatuur, geuren; regenwoudzone op wereldkaart. Goed om aan te raken zijn het balsa en het pokhout, de ananasplant en de planten in het voelbed van Mabundu. De ruwe philodendron of de schuurpapiervijg hebben een bijzondere textuur, ook de fluwelen spiraalgember, of de kruipende psychotria. Koffiebonen en katoenpluis in uw zak kunnen ook nuttig zijn.

Kas met de Reuzenwaterlelies (Serre K)

Tropische serre met nadruk op Amazonegebied: de ster is natuurlijk de reuzenwaterlelie, maar die kan je niet aanraken, dus beschrijven is nodig ook de afmetingen van het bassin. Waterhyacinth en watersla kunnen wel aangeraakt worden in de kleine waterbakjes. Ook epifyten als *Nepentes*, hertshorenvaren en mierenplant kunnen betast worden. Als je het op voorhand vraagt zorgt de tuinier dat ze even lager gehangen worden. Verder zijn de Indische lotus, de Egyptische papyrus, de fluwelen banaan (*Musa velutina*) en de *Aristolochia* nog interessant en betastbaar. Bij het geven van dezelfde uitleg die aan zienden gegeven wordt, moet je wel even op de details letten: vb epifyt groeit hier niet in boom maar in mandje.

Eventueel Moesson- en Savannekas (Serre M)

Zelfde werkwijze: Klimaat laten ervaren en dan uitleg geven, de reliëfkaart, oppervlakte en opstelling van de kas, het type planten en hun aanpassingen. Aanraken: vrouwentongen, kleine baobab, bougainvillea, scheerbostelboom, poederkwastboom.

Woestijnkas (Serre L)

Zelfde werkwijze: Klimaat laten ervaren en dan uitleg geven, de reliëfkaart, oppervlakte en opstelling van de kas, het type planten en hun aanpassingen, verschil cactus en wolfsmelk. Aanraken: *Agave salmiana*, *Aloe arborecens*, *Kalanchoe beharensis*, ... Eerst vragen of de mensen de stekels willen voelen of niet. Kies uw cactussen zorgvuldig uit.

Bos van het Verre Oosten (Serre A)

Klimaat ervaren, korte uitleg over klimaatzone en vergelijken met bos van bij ons. Japanse vezelbanaan, citrusbomen, theestruik, camelia's in bloei kunnen interessant zijn. Vaak ook erg geurende planten (jasmijn, oranjebloesem, siergemers, ...)

Bij het verlaten van het Plantenpaleis en het terugkeren, nog enkele stops in openlucht inlassen om de tocht niet te eentonig te maken.

4 Nog enkele nuttige tips voor de rondleiding

- Maak tijdig uw afspraken met de tuiniers en mensen van de Educatieve Dienst als je planten nodig hebt of materialen zoals de reliëfkaarten en de maquette.
- Vergeet je button niet.
- Zorg voor aangename ontvangst
- Kies uw planten weloverwogen.
- Laat gebruik maken van verschillende zintuigen.
- Vermijd te lang over sommige planten door te gaan. Zeker als het enkel over niet aan te raken planten gaat als reuzenwaterlelies, reizigersboom, ...
- De oefensessie met ervaringsdeskundigen heeft de nadruk op gelegd dat er zeker niet meer dan 8 personen met visuele beperkingen per groep mogen zijn. Tast-sessies, opzoeken op kaart, verplaatsing, ... neemt veel tijd in beslag.
- Ga niet in op niet-relevante vragen, wegens kort tijdsbestek, laat je ook niet afleiden door de begeleiders die het laken teveel naar zich toetrekken. De personen met beperkingen zijn de doelgroep. Van de andere kant moeten ook de begeleiders wel een aangename bezoekerservaring over houden.
- Vergeet niet de vloerbekleding te beschrijven.
- Zorg dat mensen niet bang worden over iets dat ze niet kunnen inschatten. Insecten, gekko's, vleesetende planten, ...
- Stel dat een tuinier je een vangbeker van een Nepenthes afknijpt, giet die dan onmiddellijk leeg in de afwateringsgleuf van de serre want als je morst met de verteringsvloeistof, stink je voor uren.
- Er kan een bolderkar gebruikt worden voor het kleine materiaal, de kaarten, de witte stok een rol papier om iets aan te duiden, vochtige doekjes voor de handen, en zeker niet te vergeten; een paar plooibare zitjes. Sommige blinden voelen zich veiliger wanneer ze zitten, zeker tijdens de tast-sessies. Vraag aan de ingang of er mensen zijn die een zitje wensen. Vergeet ook niet dat 65% van de visueel gehandicapten mensen van de derde leeftijd zijn.